

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОГО МОДУЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

У статті розкриваються теоретичні аспекти підготовки фахівця соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. Визначені проблеми сучасної культури і виховання підростаючого покоління. Розкривається сутність структурно-змістових компонентів професійного модуля підготовки фахівця соціально-виховної роботи на основі аналізу загальних суспільних чинників, які формують нові пріоритетні зони діяльності з дітьми та молоддю. Акцентовано увагу на необхідність розробки нетрадиційних, оригінальних ідей, інформаційних матеріалів, пошуку інноваційних методів і форм підготовки фахівця з соціально-виховної роботи.

Ключові слова: підготовка фахівця, соціально-виховна робота, діти, молодь, суспільні чинники, форми і методи підготовки фахівця.

Проблеми виховання залишаються актуальними на всіх етапах соціального розвитку суспільства. Наразі соціальне виховання виступає індикатором реалізації державної політики щодо дітей та молоді і не встигає за бурхливими реформаторськими змінами. Стара система виховання, успадкована Україною, була створена й призначена для інших завдань та інших умов. Вона мала жорстку, ідеологічно вивірену модель людини і спиралась на авторитарну систему освіти і виховання, адже її головним завданням було підвищення загальнокультурного рівня населення, причому цей рівень повинен був бути загальним для всіх. Сучасна ситуація в українському суспільстві принципово відрізняється: зберігаючи високий рівень загальної культури і виховання, сучасна особистість повинна мати більш виразні індивідуальні характеристики. Але сьогодні негативно впливають на свідомість молоді людини деякі експортовані в Україну зразки іноземної соціальної поведінки і культури, які містять у собі елементи жорстокості, порнографії, сцени насильства та пропаганди чужих українському народу моральних і світоглядних цінностей.

Посилився інтерес до візуальних, видовищних форм дозвілля (телебачення, відео), значно знизилась частота відвідувань культурно-дозвіллевих закладів – театрів, кінозалів, музеїв, бібліотек. Широко розповсюдились в молодіжному середовищі зловживання алкогольними напоями, куріння, наркоманія. Значна частина молодих людей, ніде не навчаючись і не працюючи, знаходиться поза виховним впливом суспільства, засвоюючи моральні цінності та світоглядні орієнтації сумнівного змісту, підпадає під вплив релігійних, політичних і кримінальних угруповань антисоціального та екстремістського спрямування. Отже, сучасні умови життя знов ставлять завдання виховати «нову людину», але, схоже, суспільство не визначилось стосовно змісту соціально-виховної діяльності і, відповідно, параметрів нової особистості.

Як наукова категорія виховання традиційно вивчається у психолого-педагогічному вимірі. Основу цих досліджень складають аналіз й обґрунтування шляхів і способів приєднання індивіда до системи цінностей, традицій і культури суспільного життя. Аналіз феномену соціального виховання простежується у працях значної кількості вітчизняних учених (В. Бабанський, І. Бех, М. Болдирев, Л. Виготський, С. Гончаренко, В. Ольшанський, П. Каптерев, І. Кон, О. Кононко, М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Хомич), а також закордонних (О. Больнов, Г. Гіддінгс, Дж. Дьюї, К. Шварцман). Різноманітні підходи до проблеми професійної підготовки фахівця у процесі навчання у закладах вищої освіти (теоретико-методологічні, методичні, практичні) знайшли відображення у наукових розвідках І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко. Проте, на нашу думку, потребує більш детального аналізу соціальне виховання як суспільно-історичний процес входження підростаючих поколінь у життя суспільства та його готовність цілеспрямовано впливати на становлення і розвиток особистості. Це потребує, на наш погляд, суттєвих змін у теорії і практиці соціального виховання зі значним акцентом у сферу підготовки кваліфікованих фахівців із соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю.

Відтак *метою статті* є розкриття сутності структурно-змістових компонентів професійного модуля підготовки фахівця соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю.

Найефективніша підготовка фахівця соціально-виховної роботи навряд чи буде успішною, якщо її структурно-змістові компоненти не враховуватимуть певних загальних суспільних чинників. Сучасні реформаторські зміни формують нові пріоритетні зони діяльності з дітьми та молоддю, особливо у напрямку виховної роботи: розбудова громадської політики; створення сприятливого для життя оточення; активізація діяльності громад; розвиток особистих здібностей і спроможностей; переорієнтація зусиль структур соціально-виховної роботи. Усі чинники є складовими таких основних стратегій соціально-виховної роботи: освіта про загальні основи соціального виховання; поінформованість про зміст соціально-виховної діяльності; розвиток свідомості і активності громад, фахівців та об'єктів соціального впливу; розвиток і досягнення позитивних змін в організаційному забезпеченні діяльності з соціально-виховної роботи; формування громадської політики у галузі реформування соціальної освіти і виховання; міжгалузєва співпраця державних і громадських інституцій, установ, закладів, товариств, спілок, агенцій, фірм тощо на принципах взаємного партнерства. Враховуючи реалії сьогоденних умов, а також орієнтуючись на недостатньо розроблені структурно-змістові компоненти навчального процесу підготовки фахівців соціально-виховної роботи, на нашу думку, необхідно з усього масиву зазначених нами чинників, для початку, визначити найбільш істотні у визначених стратегіях.

Чинник нестачі фахівців чи їхньої недостатньої кваліфікації. Вважається, що проблеми виховання (особистісного, громадського, суспільного) значною мірою починаються з педагогічної некомпетентності сім'ї. Переважна частина батьків вкрай потребує навчання щодо витоків назрівання сімейних проблем

різних етіологій та засобів їх подолання. Але на сьогодні майже всюди бракує спеціалістів, добре обізнаних з сімейними соціально-виховними проблемами. Є нагальна потреба як у підготовці кваліфікованого фахівця соціально-виховної роботи, так і у навчанні соціальних працівників і вчителів (курси, семінари, тренінги з підліткової і родинної педагогіки, психології, соціально-виховної роботи у сім'ї). Сьогодні існують особливо важливі теми, на інформацію про які є певний попит у батьків різних вікових категорій. Запорукою успішної діяльності у стратегічному напрямку соціально-виховної є освітні програми для всіх верств населення і категорій фахівців, які мають справу з сім'ями, дітьми та молоддю.

Чинник впливовості інформації. Деякі фахівці вважають, що існують роками, десятиліттями перевірені ідеї подання матеріалу у навчальному і виховному процесі, які впливають на людину не тільки на свідомому, а й на підсвідомому рівні. Далі спрацьовують стереотипи постійного нагадування, постійного привертання уваги до матеріалу чи поведінки. Однак наразі випливає на поверхню нагальна потреба розробки нетрадиційних, оригінальних ідей, інформаційних матеріалів, пошуку методів і форм донесення інформації саме до цільової аудиторії з тим, щоб забезпечити бажаний вплив, не допустити небажаної інформації, яка може лише дискредитувати ідеї реформування соціальної освіти і виховання, досягнення позитивних змін в організаційному забезпеченні діяльності з соціально-виховної роботи. Доцільно шукати шляхи успіху, створюючи додаткові продукти на етапі навчання фахівця, його практичної підготовки, професійної діяльності і підвищення кваліфікації чи перепідготовки. Ці шляхи, як правило, містяться у площині підвищення якості навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти, привабливості і сенсаційності самих форм і методів навчання, завдяки чому збільшення аудиторії користувачів і залучення потенційних абітурієнтів. Це можуть бути ігри, конкурси з різних тем, які містять елементи прямої чи прихованої реклами фахової діяльності у сфері соціально-виховної роботи.

Чинник суспільної байдужості. У більшості випадків молодого українського громадянина важко «розкачати», зацікавити, заохотити до набуття нових знань, до бажання взяти участь у заходах, спрямованих на позитивні зміни. Але досвід роботи соціальних педагогів і соціальних працівників, які досить ефективно і продуктивно працюють у соціально-виховній, розважальній та анімаційній сферах, які змінили форми роботи саме у напрямі активного спілкування з малими групами і об'єднаннями вказує на те, що цей підхід можна переформатувати. А відтак важливими виявляються якісні характеристики самого фахівця. Спрацьовує також використання власного прикладу. Відповідно у ході підготовки фахівця із соціально-виховної роботи необхідно приділити значну увагу формуванню професійно-особистісних якостей, враховуючи специфічність його сфери діяльності та контингенту.

Чинник ціннісної орієнтації. Докладаючи зусиль щодо розвитку свідомості і активності осіб і громад, необхідно враховувати особливості орієнтації конкретного контингенту, у діяльності з яким здійснюється соціально-виховна робота. Особливої уваги заслуговують неповнолітні з урахуванням особливостей їхнього формування в реаліях молодіжного середовища (діти групи ризику; важкі

підлітки; діти, схильні до девіантної поведінки; діти, які перебувають у конфлікті із законом). Відсутність системи і традицій виховання позитивного мислення, застосування елементів насильства, поширеність примусових методів виховання у неблагополучних сім'ях однозначно визначають доцільність залучення кваліфікованого, якісно підготовленого фахівця із соціально-виховної роботи для подолання негативних явищ та розробки стратегічних напрямів вчасної і ефективної допомоги сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Проте в останнє десятиліття активно розвиваються соціальні служби різних рівнів та спеціалізацій де і відчувається брак фахівців з соціально-виховної роботи.

Чинник можливих реалій. Майже всі фахівці, які мають відношення до соціального виховання, добре усвідомлюють, що привернути увагу всього суспільства до його проблем, сформулювати ментальність виховних традицій у повному обсязі здатна тільки державна система багаторівневих і багатогранних міжгалузевих заходів, визнана на законодавчому рівні, забезпечена фінансово, матеріально, організаційно, методично, інформаційно і кадрово. Така система повинна поєднувати найкращі риси минулого досвіду із сучасними досягненнями своєї країни і найбільш розвинутих країн. Загальновідомо, що реальний стан справ щодо виховання дітей і молоді в державі зараз не найкращий. Маємо прикрі випадки дитячої жорстокості, злочинності, значний спектр сімейного неблагополуччя. У появі все більшої кількості неблагополучних, проблемних, «важких», девіантних дітей певною мірою винні сім'я, школа і суспільство. Саме сім'я не завжди може створити сприятливий соціально-психологічний клімат і повноцінно реалізувати свій педагогічний потенціал та виховні можливості. Часто батьки, орієнтуючись на тезу «виховувати і лікувати вміють всі», формують у себе впевненість у тому, що їх рішення стосовно оцінки вчинку дитини є єдино вірне. Особливо це стосується таких девіантних вчинків неповнолітніх, які знаходяться на грані порушення закону. Одночасно батьки шукають підтримки інших фахівців, які б допомогли у оцінці результату вчинку, особливо емоційних переживань підлітка. Таким чином постає питання розробки і впровадження такого напрямку соціально-виховної діяльності з сім'єю, який дасть можливість розширити межі її соціальної компетентності, відновити втрачену здатність до маневрування у пошуках ефективних способів розв'язання конфліктних ситуацій у сім'ї та поза нею. Основний інструмент такої роботи – організація і реалізація спеціальних модельних життєвих ситуацій, в яких були б наявними конфлікти інтересів чи порушені норми взаємин. Означений напрямок, на нашу думку, може бути реалізований із застосуванням сімейних конференцій у межах методу порозуміння [6]. На сьогодні відчувається реальна потреба впровадження відновлювальних підходів не тільки у вітчизняній системі правосуддя, але й у соціально-виховній роботі з девіантними підлітками та їх сім'ями. Однією з найбільш поширених моделей відновлювального правосуддя є сімейні конференції. Проте аналіз практичної роботи з сім'ями свідчить про те, що більшість сімей, які мають проблеми у вихованні і корекції поведінки своїх дітей, не готові до повноцінної участі у сімейних конференціях. Наразі необхідно є допомога фахівця з виховної роботи щодо усвідомлення батьками необхідності

переходу з індивідуального на груповий рівень узгодження батьківських диспозицій спільної відповідальності з власною дитиною за скоєні вчинки.

На всіх рівнях здійснення роботи з дітьми та молоддю, в принципі, є розуміння того, що в період трансформації суспільства виховання підростаючого покоління повинно бути державною справою, але діючі заходи ще не стали ефективними. Традиції нашого суспільства поки що такі, що суттєвою передумовою успіху будь-якої справи є наявність реальної або декларативної її підтримки з боку місцевих органів влади, перших осіб і, звичайно, однодумців. А відтак, реалії орієнтують нас на термінові заходи щодо виправлення ситуації, вироблення нової стратегії цілісної системи щодо соціально-вихованої роботи з дітьми та молоддю.

Чинники міжгалузевої співпраці. Використання їх у соціально-виховній роботі вмотивовується тим, що однією з найважливіших умов успіху діяльності є спільна участь якомога ширшого кола людей та інституцій з різних сфер діяльності. І досить часто завданням фахівців цього стратегічного напрямку виступає бажання залучити до співпраці різні державні інституції, установи, заклади, громадські об'єднання, спілки, бізнесові агенції, фірми, підприємства тощо, сподіваючись, що у співпраці кожен із них зможе зробити адекватний внесок у розробку й реалізацію структурно-змістових компонентів професійного модуля підготовки фахівця соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. Ефективність використання партнерського ресурсу часто залежить від того, чи отримує партнер вигоду від співпраці. В одних випадках реальний зиск може бути відразу в ході підготовки фахівця (діяльність волонтерів, робота в ході практичної підготовки), в інших (і це в переважній більшості) - зиск може бути в перспективі, але у кожному разі партнер має бути переконаним у вирішенні власних інтересів, окрім того, що бере участь у суспільно корисній справі. На нашу думку, тут важливим є спрацювання «іміджевого» зиску популяризації, з одного боку, відомого напрямку виховної діяльності фахівця, а з іншого – впровадження нової ініціативи з урахуванням реалій сьогодення. Технологією такого рівня є гейткіпінг як нова філософія, концепція та механізм ухвалення рішень в інтересах дітей [2]. Ґрунтуючись на міжнародному досвіді зрозуміло, що осердям гейткіпінгу є зміна ставлення до дитини як цінності й до відповідального усвідомленого батьківства як обов'язку кожного дорослого, що має стосунок до дитини, яка потрапила у складні життєві обставини. Саме вона дає змогу мобілізувати суспільство, відповідні інституції та служби на оцінку потреб дітей та молоді, планування і надання послуг та подолання проблем неповнолітніх у природних умовах і може здійснюватись упродовж реалізації пробаційних програм стосовно осіб, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі або звільнених від відбування покарання з випробуванням. Наразі активно реформується кримінально-виконавча система України, яка передбачає зміни, що розраховані на розширення практики застосування покарань, альтернативних позбавленню волі і створення спеціалізованої служби, яка б забезпечувала соціально-психологічний, педагогічний та профілактичний вплив на неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом. Саме ці функції покладаються на службу пробації, діяльність якої здійснюється згідно Закону

України «Про пробацію» [5]. Одним із завдань пробації є проведення соціально-виховної роботи із засудженими.

Проте на сьогодні залишається недостатньо розробленим зміст такої діяльності з точки зору функціоналу фахівця, який здатен професійно забезпечити здійснення саме соціально-виховної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. А відтак, впровадження ефективних соціально-виховних технологій у діяльність служби пробації є важливим кроком щодо вирішення зазначених проблем.

Чинники самодопомоги та взаємодопомоги. Основний зміст діяльності фахівців у цьому плані – організація заходів специфічної освіти, виховання і навчання. Такі заходи мають озброїти окремих осіб, групи людей, цілі громади спеціальними навичками само- і взаємодопомоги, сформувані у них бажання і здатність до цих дій. Застосування різноманітних методів формування навичок само- і взаємодопомоги доцільно узгоджувати не лише з відомими педагогічними принципами, а й з міркуваннями здорового глузду. Це пояснюється тим, що ідеологію само- і взаємодопомоги охоче використовують різноманітні об'єднання і організації політичного, ідеологічного та релігійного спрямування.

Однією з оптимальних умов успіху стратегії само- і взаємодопомоги є якнайширше використання методу власної участі представників тих соціальних верств і вікових груп населення, на які розрахована соціально-виховна діяльність. Організація впливу за принципом «самі для себе» викликає більшу довіру і зацікавленість аудиторії. Успішним буде проект де діятиме правило «Робити не для дітей та молоді, а разом з ними», залучаючи до вирішення соціально-виховних питань молодь, членів сім'ї, які самі безпосередньо пережили якісь проблеми або мають не вирішені проблеми.

Отже, будучи принципово відкритою системою, цілісне виховне середовище передбачає та обумовлює існування особливого типу інтерактивної комунікації, практико орієнтованої, професійної діяльності фахівця. А відтак, у визначенні змісту професійного модуля підготовки фахівця з соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю, враховуючи охарактеризовані чинники, маємо підстави сформулювати ряд науково-обґрунтованих висновків: фахівець, виступаючи цінністю самою по собі, орієнтуючись на потреби сучасного суспільства та будучи відкритим і постійно взаємодіючи із зацікавленими стейкхолдерами, інтеріорізує та екстеріорізує знання, цінності, норми в результаті чого відбуваються особистісні зміни і суб'єктів, і об'єктів діяльності. З огляду на це інтегральним критерієм якості цілісного соціально-виховного середовища, створеного і організованого кваліфікованим фахівцем, постає його здатність надати всім суб'єктам виховного процесу можливість для саморозвитку та конструювання власного життєвого шляху.

Використана література:

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної ради (ВВР), 2017, №38-39ст.380) режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. *Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. Комплекс / Авт.-упоряд.: О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, З.П. Кияниця, В.О. Кузьмінський / за ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петрочко – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.*
3. *Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників [Електронний ресурс] / А.Й. Капська Режим доступу: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_15_2/V15_2_12_16.pdf.*
4. *Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / О.Г. Карпенко / [за ред. С.Я. Харченко]. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.*
5. *Про пробацію. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, №13, ст.93.*
6. *Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій: методичні матеріали для тренера / упоряд.: Т.П. Авельцева, Н.В. Зимівець, О.А. Калібаба, В.П. Лютий [за загальною ред. І.Д. Зверєвої]. – К.: Наук. світ, 2003. – 86 с.*
7. *Эртсен И. Реконструкция связей в сообществе – медиация и восстановительное правосудие в Европе / И. Эртсен, Р. Маккей, К. Пеликан, Д. Виллемсенс, М. Райт. – К.: Издатель Захаренко, 2008. – 184 с.*

ЗАВАЦКАЯ ЛЮДМИЛА НИКОЛАЕВНА. Структурно-содержательные компоненты профессионального модуля подготовки специалиста социально-воспитательной работы с детьми и молодежью.

В статье раскрываются теоретические аспекты подготовки специалиста социально-воспитательной работы с детьми и молодежью. Определены проблемы современной культуры и воспитания подрастающего поколения. Раскрывается сущность структурно-содержательных компонентов профессионального модуля подготовки специалиста социально-воспитательной работы на основе анализа общих общественных факторов, которые формируют новые приоритетные зоны деятельности с детьми и молодежью. Акцентируется внимание на необходимости разработки нетрадиционных, оригинальных идей, информационных материалов, поиска инновационных методов и форм подготовки специалиста по социально-воспитательной работы.

Ключевые слова: подготовка специалиста, социально-воспитательная работа, дети, молодежь, общественные факторы, формы и методы подготовки специалиста.

ZAVATSKA LYUDMILA. Structural and content components of the professional module for training specialists in social and educational work with children and young people.

The article reveals the theoretical aspects of training a specialist in social work with children and young people. The problems of contemporary culture and the upbringing of the younger generation are determined. The essence of the structural and content components of the professional training module for the specialist of social and educational work is revealed on the basis of the analysis of general social factors that

form new priority areas of activity with children and young people. The emphasis is placed on the necessity of developing non-traditional, original ideas, information materials, the search for innovative methods and forms of training for a specialist in social work.

Key words: specialist training, social work, children, youth, social factors, forms and methods of specialist training.

УДК 37.013.42

Кучер Г.М.

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

В даній статті вивчено актуальність процесу модернізації освітнього сегменту в сучасному суспільстві. Автор розкриває шляхи модернізації системи освіти України та проблеми, які перешкоджають здійсненню цього процесу, йде мова про модернізацію сучасного навчально-виховного процесу. Розглядаються сучасні педагогічні технології, їх переваги і слабкі сторони.

Ключові слова: модернізація освіти, начальний процес, інформаційні технології, інтерактивне навчання, педагогічна майстерність, організація дозвілля.

Наприкінці ХХ початку ХХІ століття світ не просто змінюється. Це - безповоротний процес, у масштабі якого технологічні та інформаційні зміни відбуваються дуже швидко у часі. По мірі наростання глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського процесу. Ось чому сфера освіти, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, стає загальнонаціональним пріоритетом.

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами в усіх сферах життя, що особливо впливає на розвиток інформаційного, зокрема й освітянського простору. Освітня сфера і є основоположницею формування світогляду, духовного становлення особистості та її соціального інтересу.

Сучасне суспільство, де стикаються нові цінності й технології, нові стилі життя, вимагає нових, сучасних освітніх підходів. Гуманізація освіти, її орієнтація на розкриття особистісного потенціалу зумовили виникнення й удосконалення нових освітніх технологій. Тому вимогою сьогодення стає апробація й упровадження інноваційних освітніх технологій у навчально-виховному процесі соціального виховання. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначає запровадження освітніх інновацій, як один із пріоритетних напрямів державної політики в освітній сфері.

Провідні вчені нашої держави В.П. Андрущенко, С.О. Довгий, В.О. Зайчик, В.Г. Кремінь, В.М. Литвин вважають, що першим загальнодержавним завданням